

آینده‌نگاری راهبردی بازار کار

علی‌رضا نصرتی^۱

چکیده

همه پدیده‌های زیستی با مرور زمان و افزایش پویایی‌ها و پیچیدگی‌های محیطی، دستخوش درجاتی از تغییرات شکلی تا بنیادی می‌شوند. روندهای حاکم بر بازار کار امروز نیز در آینده به‌واسطه تلاطم و تلاقی جریان‌های غیرخطی، دچار تغییر خواهد شد. در نظام پیچیده و پویای بازار کار، برنامه‌ریزی مناسب و عدم غافلگیری در آینده، صرفاً با سیاست‌گذاری صحیح امکان‌پذیر است. در این پژوهش به‌منظور تحقق هدف شناسایی موضوعات راهبردی آینده بازار کار و متعاقب آن طراحی سناریوها و راهبردهای مناسب آینده از رویکرد «آینده‌نگاری راهبردی» استفاده شده است. نزدیکی مفهومی آینده‌نگاری با حوزه مطالعات راهبردی، بستری روش‌شناختی از مطالعات نوین را مهیا کرده است که با اهرم کردن این روش‌ها و طی فرایندی سه‌مرحله‌ای مشتمل بر «تحلیل وضع موجود»، «آینده‌نگاری» و «برنامه‌ریزی راهبردی»، آینده بازار کار ایران مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. مجموعه تجزیه و تحلیل‌های کمی و کیفی انجام‌شده منجر به شناسایی ۹ عامل کلیدی گردیده که با نظرخواهی از ۹ نفر از خبرگان و ضمن استفاده از نرم‌افزارهای میک‌مک و سناریو ویزارد، چهار سناریوی متصور آینده بازار کار طراحی شده است. با توجه به گستردگی پژوهش اصلی، در این مقاله به‌عنوان نمونه، با تمرکز بر سناریوهای موضوع راهبردی «تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی»، راهبرد و سیاست‌های بهبود طراحی و ارائه شده‌اند.

واژه‌های کلیدی:

بازار کار، اشتغال، آینده‌نگاری، آینده‌نگاری راهبردی، سناریو.

۱- دکتری آینده‌پژوهی، مدیر اشتغال و کارآفرینی اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان گیلان، az.nosrati@gmail.com

مقدمه

آینده‌اندیشی، عمری به بلندای تاریخ بشریت دارد و آینده‌نگاری توانایی خلق و حفظ منابع و ظرفیت‌ها در جهت ایجاد ارزش در آینده است [۱]. آینده‌پژوهی، منابع، الگوها و دلایل تغییر یا ثبات یک مسئله را به‌منظور توسعه آینده‌نگری و گسترش دامنه دوراندیشی بررسی کرده و انتخاب‌ها و احتمال‌های مختلف را در نظر می‌گیرد [۲]. برای این اساس، نحوه مواجهه با آینده ممکن است در پیوستاری از مواجهه انفعالی تا مواجهه فوق‌فعال در پنج حالت صورت پذیرد. الف) انفعال در برابر آینده: در این رویکرد، آینده به‌سرعت فرامی‌رسد و سپس نظام اجتماعی اقدام‌کننده تصمیم می‌گیرد که چگونه به آن واکنش نشان دهد. ب) رویکرد هم‌نوا: در این رویکرد، آینده طبق قواعد خود فرامی‌رسد و نظام اقدام‌کننده سعی می‌کند تا با کم‌ترین حد مخاطره‌پذیری به بیشترین سطح تطبیق با مطمئن‌ترین روند دست یابد و با بازیگران فعال هم‌نوا شود. ج) رویکرد فعال: در این رویکرد، آینده بر اساس بازی بازیگران متعدد و فعال در چارچوب قواعد تعریف شده شکل می‌گیرد، بنابراین نظام اقدام‌کننده تلاش می‌کند تا با بازی بهتر، سهم خود را ضمن رعایت قواعد بازی افزایش دهد. د) رویکرد فوق‌فعال: در این رویکرد، نظام موردنظر تلاش می‌کند تا با مذاقه بر جوانب امر، مهم‌ترین قواعد حرکت به آینده را بر اساس ارزش‌های خود شناسایی کرده، آن‌ها را به نفع خود بازپردازی نماید و به نظام‌های دیگر ارائه کند. ه) رویکرد آشفته: در این رویکرد نیز نظام اقدام‌کننده تلاش می‌کند تا قواعد حرکت به آینده را باتوجه به اندیشه‌های خود بازپردازی نماید، ولی به‌لحاظ عدم آشنایی کامل با قواعد مربوط، با سوءتدبیر، گاهی به‌صورت فوق‌فعال و گاه به‌صورت فعال عمل می‌کند [۳].

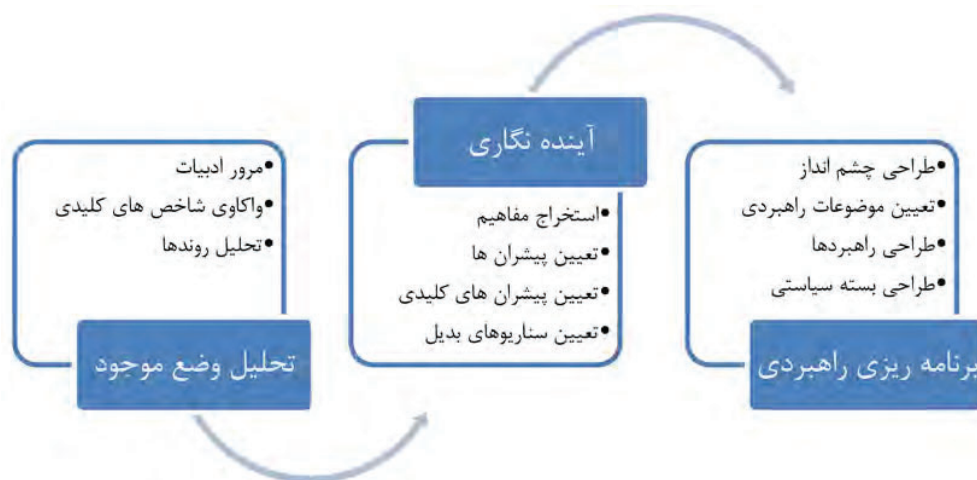
آینده‌نگاری^۱ مسیری از تفکر سیستمی، پژوهش عملیاتی، مدیریت راهبردی و برنامه‌ریزی سناریویی با

1- Foresight

برداشت‌هایی از هریک از این حوزه‌ها را طی کرده است. در نگرش سیستمی به‌منظور شناخت هر پدیده به‌جای تجزیه و شکست آن به اجزای کوچک، آن را به‌عنوان جزئی از یک کل بزرگ‌تر در نظر می‌گیریم. این عمل باعث می‌شود نقش پدیده به‌جای اجزای تجزیه‌شده آن در یک مجموعه بزرگ‌تر تجزیه و تحلیل شود. در این وضعیت هم به اجزاء، هم روابط بین اجزاء و هم به رابطه پدیده مورد مطالعه با محیط توجه می‌شود [۴].

آینده‌نگاری اصولاً یک ابزار تسهیلگر تصمیم‌گیری در فرایندهای سیاست‌گذاری است که پاسخ‌گویی نهادی به پرسش‌های راهبردی کنشگران اجتماعی را در افق‌های زمانی بلندمدت میسر می‌کند [۵]. بنا بر دیدگاه شبکه آینده‌نگاری اتحادیه اروپا، آینده‌نگاری از هم‌پوشانی سه جریان نیرومند تحلیل سیاست، برنامه‌ریزی راهبردی و آینده‌پژوهی ایجاد شده است [۶]. برای این اساس، آینده‌نگاری فرایندی نظام‌مند و مشارکتی است که دانش‌آفرینی در افق آینده همراه با خلق چشم‌اندازهای میان‌مدت و بلندمدت را دنبال می‌کند؛ به عبارتی آینده‌نگاری می‌کوشد مبنایی برای چگونگی تصمیم‌های فعلی برای تحقق چشم‌انداز مناسب آینده ارائه دهد.

آینده‌نگاری بازار کار، پاسخ‌گوی مسائل راهبردی بازیگران کلیدی بازار کار در بستر زمان باتوجه به عدم قطعیت‌های نهفته در تعاملات بین آن‌ها است که بر اساس یک روش و الگوی نظام‌مند تحلیلی آینده‌پژوهی حاصل می‌شود. در واقع آینده‌نگاری بازار کار در قالب سناریوهای مختلف در مورد بدیل‌های منطقی متفاوت آینده بازار کار گمانه‌زنی می‌کند [۷]. آینده‌نگاری بازار کار نه تنها به فهم اجتماعی و عمومی آینده بازار کار کمک می‌کند، جلب توجه و هم‌گرایی دیدگاه خبرگان این حوزه را افزوده و با افزودن نقد و نظریه شرایط را برای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های آتی مهیا می‌نماید. در تبیین چگونگی دستیابی به ادبیات مشترکی در

شکل ۱- فرایند انجام پژوهش

در مورد فعالیت های آتی خود و به ویژه فعالیت های تحقیق و توسعه؛

۴. اجماع: ایجاد اجماع بر روی نتایج آینده نگاری و کسب مشروعیت لازم برای پیاده سازی و استفاده از نتایج؛
۵. تعهد: ایجاد حس تعهد نسبت به نتایج و ایجاد مسئولیت و پاسخ گویی اجتماعی در جهت ترجمه و استفاده از نتایج در برنامه ها.

بر اساس مبانی روشی آینده پژوهی و مدیریت راهبردی، به منظور آینده نگاری راهبردی بازار کار، در این پژوهش رویکردی ترکیبی مطابق شکل ۱ اتخاذ گردیده است. مهم ترین عنصر بازار کار، نیروی انسانی است. اصولاً نیروی انسانی، مهم ترین عامل تولید در توسعه اقتصادی محسوب میشود [۹]. بازار کار به عنوان جایگاه تلاقی عرضه و تقاضای نیروی کار، مانند سایر پدیده های اجتماعی دستخوش نوسانات و چالش های محیط داخلی و خارجی خویش است و هر گونه طرح و برنامه ای برای بهبود این بازار می باید مبتنی بر مطالعات جامع و تحقیقات دقیق بازار کار باشد. از اینرو، در مرحله تحلیل وضع موجود، شناسایی هویت و ویژگی های بازار کار، منابع موجود، ادبیات در

خصوص آینده بازار کار، پرسش اساسی این تحقیق چگونگی استخراج موضوعات راهبردی آینده بازار کار بر اساس تحلیل وضع موجود و متعاقب آن طرح ریزی راهبرد آینده بازار کار با رویکرد سناریو سازی است.

آینده نگاری راهبردی بازار کار

گفتگو از آینده مستلزم نوعی هوشمندی است که بخش قابل توجهی از آن ریشه در تحلیل صحیح محیط، واکاوی نشانه ها و تحلیل تکانه ها دارد [۸]. به واسطه آنکه آینده نگاری دارای ذاتی اجتماعی، تعاملی و مشارکتی است، اهمیت فرایند و مسیر تحلیلی آن بیشتر از نتایج و محصول های عینی آن می باشد. «مارتین و ایروین»^۱ به صورت خلاصه این کارکردهای فرایندی را به پنج بخش تقسیم کرده اند:

۱. ارتباطها: ایجاد ساختاری برای برقراری ارتباط میان اجزای مختلف یک نظام؛
۲. تمرکز بلندمدت: ترغیب افراد به تمرکز بلندمدت به صورت جدی و نظام مند؛
۳. هماهنگی: توانایی گروه های مختلف برای هماهنگی

1- Martin & Irvine

شکل ۲- مرحله دوم از فرایند انجام پژوهش

دسترس و نهادهای مرتبط پیشین و کنونی با مطالعه در اسناد و گزارش‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در مرحله آینده‌نگاری، مفاهیم یا کدهای باز از مجموعه منابع و اسناد استخراج شدند. این فرایند که در قالب سه گام کدگذاری صورت گرفت، منجر به شناسایی پیشران‌های^۱ (متغیرهای اصلی) مؤثر در بازار کار شد. فرایند با به‌کارگیری روش داده‌بنیاد^۲ آغاز شد. این روش امکان درک مباحث تأثیرگذار در تحولات بازار کار را فراهم می‌نماید. در گام دوم طی فرایند تجزیه و تحلیل

اثرات متقابل^۳، پیشران‌ها یا عوامل کلیدی شناسایی شده و در گام سوم با تحلیل سناریوویزارد^۴، آینده‌های بدیل^۵ در قالب سناریوهای مختلف طراحی شدند. مسیر طی شده در مرحله آینده‌نگاری تا اتصال این مرحله به مرحله برنامه‌ریزی راهبردی در شکل ۲ نشان داده شده است. در مرحله برنامه‌ریزی راهبردی، از مجموعه اطلاعات به‌دست‌آمده در مراحل قبل، چشم‌انداز بازار کار طراحی، موضوعات راهبردی شناسایی، راهبردهای مناسب طراحی

3- Cross-Impact Balances (CIB)

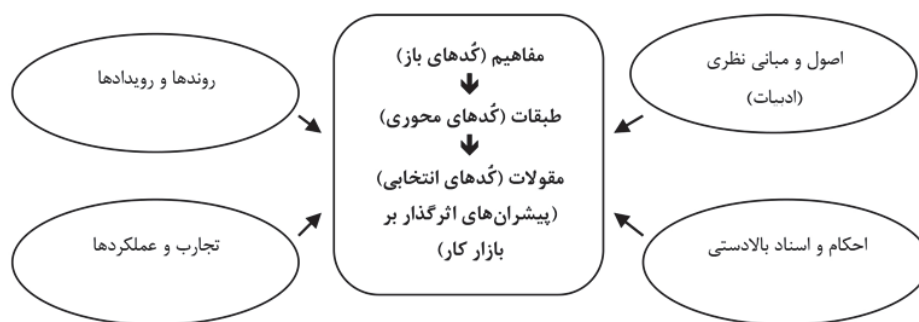
4- Scenario Wizard

5- Alternative Futures

1- Drivers

2- Grounded Theory (GT)

و بسته‌سیاستی مرتبط با موضوعات راهبردی طراحی گردید. کدگذاری در شکل ۳ نشان داده شده است. در جدول ۱ نمونه‌ای از کدگذاری مفاهیم (کدهای باز) منابع مورد استفاده جهت طی فرایند سه‌مرحله‌ای ارائه شده است.

شکل ۳- منابع شکل‌دهنده عوامل کلیدی یا پیشران‌ها

جدول ۱- نحوه استخراج مفاهیم مرتبط با بازار کار (نمونه)

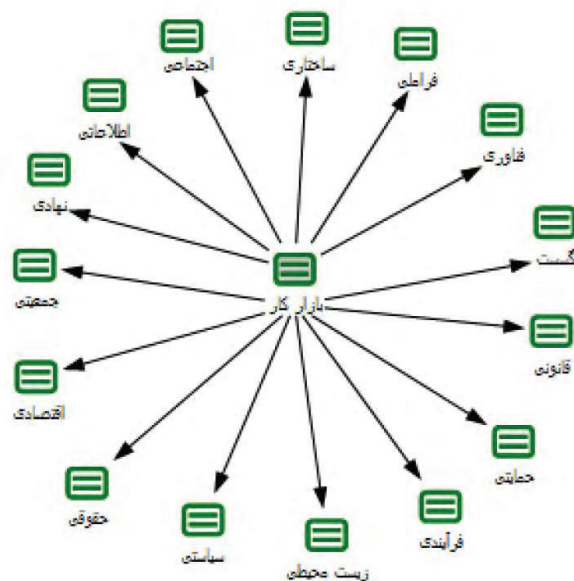
ردیف	متن (جمله / جملات)	عنوان سند	نشانی	مفاهیم
۱	تقویت شبکه جمع‌آوری و پردازش اطلاعات بازار کار و نیروی انسانی و انجام پژوهش‌های مربوط به حرکات بازار کار، طبقه‌بندی مشاغل، استاندارد مهارت و ارتباط بین آموزش و نیازهای کمی و کیفی بازار کار - برنامه اول توسعه (بند ۴-۹).	برنامه اول توسعه	بند ۴ - ۹	پردازش اطلاعات بازار کار
				پژوهش در حرکات بازار کار
				استانداردسازی مهارت‌ها در بازار کار
				ایجاد ارتباط بین آموزش و نیازهای کیفی بازار کار
				طبقه‌بندی مشاغل
۲	تشکیل پایگاه اطلاعات کار و ایجاد ۶۶۰ هزار فرصت شغلی ارزان‌قیمت و ایجاد ۷۷ مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای	برنامه دوم توسعه	بند ج - تبصره ۹۵	تشکیل پایگاه اطلاعات کار
				ایجاد مراکز فنی و حرفه‌ای
۳	افزایش مهارت و تخصص نیروی کار به‌ویژه فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها، هنرستان‌ها تا مقطع کارشناسی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی با ارائه آموزش‌های مهارتی، تخصصی و فنی و حرفه‌ای با استفاده از ظرفیت‌های خدمت زیر پرچم و کارورزی دانشجویان	برنامه ششم توسعه	بند ت - ماده ۴	افزایش مهارت قبل از ورود به بازار کار
				استفاده از ظرفیت نهادها قبل از عرضه نیروی کار

جدول ۲- بخشی از مفاهیم استخراج شده از اسناد و ادبیات

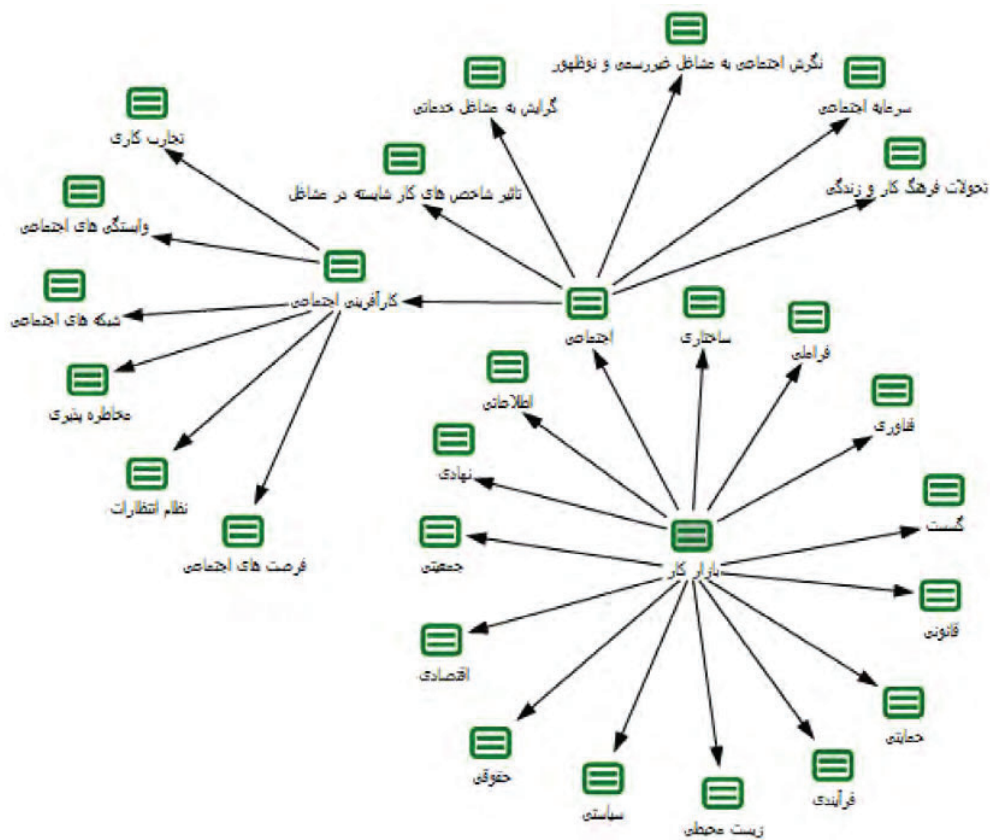
عنوان مفهوم	عنوان مفهوم	عنوان مفهوم	عنوان مفهوم
پردازش اطلاعات بازار کار	طبقه‌بندی مشاغل	استفاده از ظرفیت نهادها قبل از عرضه نیروی کار	حمایت از مشاغل غیررسمی
پژوهش در حرکات بازار کار	تشکیل پایگاه اطلاعات کار	تراکم زنان در نهاد دانشگاه	فرهنگ کارآفرینی
استانداردسازی مهارت‌ها در بازار کار	ایجاد مراکز فنی و حرفه‌ای	تبادل کار و زندگی	ارتباط نظام آموزشی با نظام اطلاعات بازار کار
ایجاد ارتباط بین آموزش و نیازهای کیفی بازار کار	افزایش مهارت قبل از ورود به بازار کار	تمایل به کارمندی و مشاغل خدماتی	اقتصاد دانش‌محور

شکل ۴- گام‌های کدگذاری روش داده بنیاد

شکل ۵- مؤلفه‌های احصاشده نهایی طی مراحل سه‌گانه کُدگذاری

شکل ۶- یک نمونه از فرایند سه‌گانه کُدگذاری

جدول ۳- مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مؤثر در بازار کار، اشتغال و مهارت

ردیف	مؤلفه کلی	کد مؤلفه	زیرمؤلفه	کد زیرمؤلفه
۱	اجتماعی	SOC	تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی	soc-cul
۲			سرمایه اجتماعی	soc-cap
۳			نگرش اجتماعی به مشاغل غیررسمی و نوظهور	soc-att
۴			تأثیر شاخص‌های کار شایسته در مشاغل	soc-dec
۵			گرایش به مشاغل خدماتی	soc-ser
۶			کارآفرینی اجتماعی	soc-ent
۱	اطلاعاتی	inf	نظام اطلاعاتی بازار کار	inf-sys
۲			نظام آماری بازار کار	inf-sta
۳			همسویی نظام آموزشی با نیازهای بازار کار	inf-ali
۱	اقتصادی	eco	نرخ سرمایه‌گذاری و تشکیل سرمایه ثابت	eco-inv
۲			روند کنترل تغییرات در بازار ارز	eco-cha
۳			هزینه بالای ایجاد اشتغال	eco-cos
۴			رشد نقدینگی و عدم تناسب آن با رشد تولید ناخالص داخلی	eco-liq
۵			نرخ تورم	eco-inf
۶			نرخ رشد اقتصادی و تولید ناخالص داخلی	eco-gro
۷			قابلیت پاسخگویی بنگاه‌ها در بازار کار	eco-res
۸			درآمدهای ارزی و کسری بودجه دولت	eco-bud
۹			سرگردانی در سرمایه‌گذاری خرد	eco-mic
۱۰			نظام توزیع درآمدی	eco-dis
۱۱			نقش دولت در اقتصاد	eco-gov
۱	فراملی	int	تحریم‌های اقتصادی و کاهش تعاملات با بازارهای کار جهانی	int-sun
۲			عضویت ایران در نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی	int-mem
۳			رکود جهانی اقتصاد	int-rec
۴			مشارکت در زنجیره ارزش بین‌المللی	int-val

ردیف	مؤلفه کلی	کد مؤلفه	زیرمؤلفه	کد زیرمؤلفه
۱	جمعیتی	pop	امواج مهاجرتی داخلی و خارجی	pop-mig
۲			پنجره جمعیتی	pop-win
۳			سالمندی جمعیت	pop-age
۴			نرخ مشارکت بانوان در بازار کار	pop-wom
۵			نرخ مشارکت نیروی کار	pop-lab
۱	حمایتی	sup	امنیت شغلی	sup-sec
۲			حمایت از تجاری سازی و نوآوری	sup-com
۳			بحران صندوق های بازنشتی	sup-fun
۴			حمایت از کسب و کار در مناطق کم برخوردار و اقشار آسیب پذیر	sup-vul
۵			نظام فعلی توزیع یارانه نقدی	sup-sub
۱	زیست محیطی	env	انهدام تدریجی محیط های آبی و کاهش منابع آبی	env-wat
۲			بحران آلودگی هوا و ریزگردها	env-pol
۳			تخریب زیستگاه های طبیعی و تنوع زیستی	env-hab
۴			تخریب خاک	env-soi
۱	ساختاری	str	نابرابری های آموزشی و اطلاعات بازار کار	str-edu
۲			نظام هدایت مهارت در بازار کار (نوپدید)	str-ski

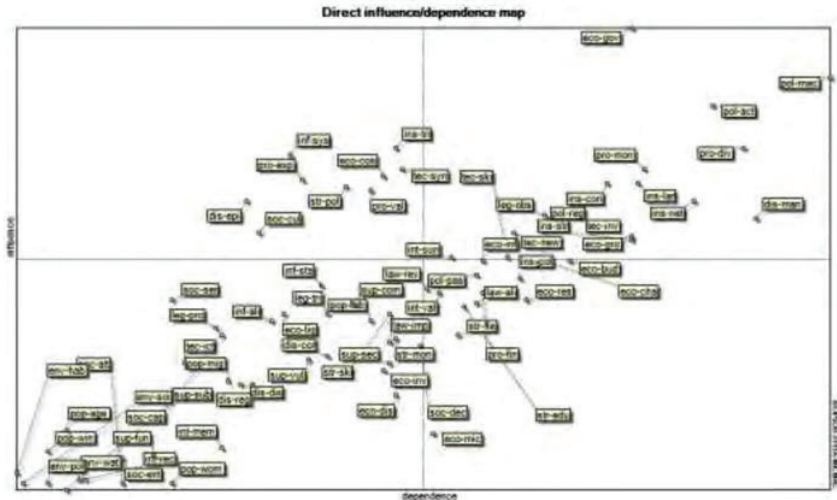
کمترین تأثیرپذیری در ناحیه شمال غربی ماتریس مشخص گردد. برای این منظور از نرم افزار میک مک^۱ استفاده شد. از مجموع ۷۴ عامل شناسایی شده در قالب ۱۵ مؤلفه کلی، ۹ عامل کلیدی با بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری از سایر عوامل قابل تفکیک بود (شکل ۷).

فرایند کدگذاری در مرحله اول به استخراج کدهای محوری (زیرمؤلفه ها) و در نهایت به استخراج کدهای انتخابی (مؤلفه های کلی) انجامید. تعریف ۱۵ مؤلفه کلی مؤثر بر بازار کار باتوجه به کدهای باز و محوری تشکیل دهنده هر مؤلفه در جدول شماره ۴ ارائه شده است. به منظور استخراج عوامل کلیدی جهت طراحی سناریوها می بایست عوامل با بیشترین تأثیرگذاری و

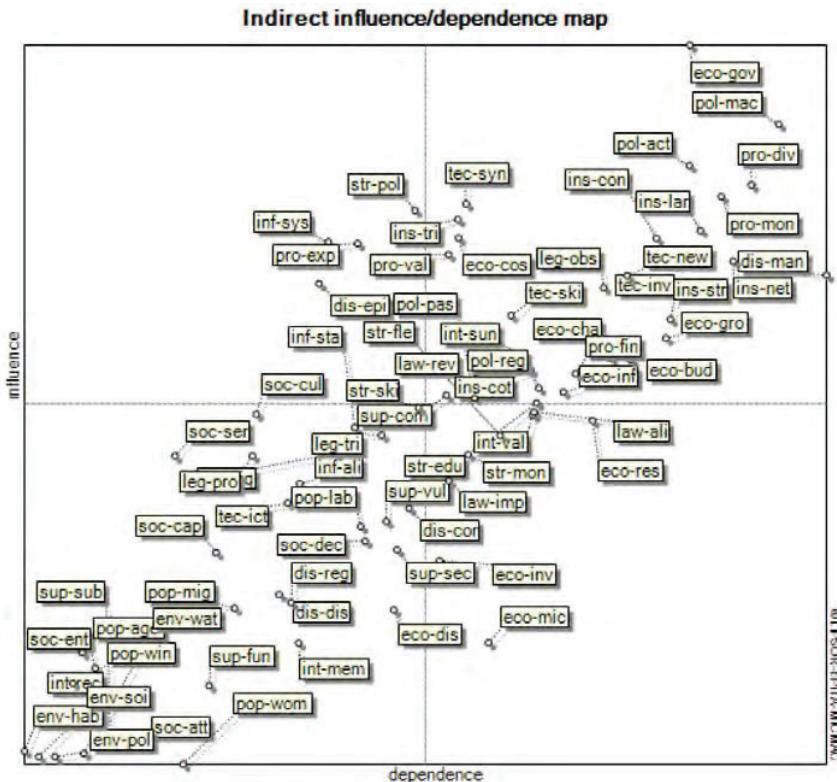
1- Micmac

جدول ۴- تعریف مؤلفه‌های مؤثر بر بازار کار

ردیف	مؤلفه‌های کلی	شرح
۱	اجتماعی	عواملی زمینه‌ای که به ارزش‌ها، نگرش‌ها و ریشه‌های فرهنگی شکل‌دهنده بازار کار، اشتغال و مهارت باز می‌گردد.
۲	اطلاعاتی	عواملی که محتوا، معماری، امنیت و ساختارهای اطلاعاتی تعاملات کنشگران بازار کار، اشتغال و مهارت را شکل می‌دهد.
۳	اقتصادی	عواملی با خاستگاه تخصصی حوزه‌های «تولید»، «توزیع» و «مصرف» که بر شاخص‌های بازار کار، اشتغال و مهارت تأثیر می‌گذارد.
۴	فراملی	عوامل و نیروهای بین‌المللی که بیشترین تأثیر را بر تحولات و جریان‌های بازار کار، اشتغال و مهارت اعمال می‌کند.
۵	جمعیتی	عوامل و شاخص‌های تبیین‌کننده ویژگی‌های جمعیتی که ضمن اثرگذاری بر بازار کار، اشتغال و مهارت به تحلیل گذشته، حال و آینده آن‌ها کمک می‌کند.
۶	حمایتی	عوامل و سازوکارهایی که نشان‌دهنده جهت‌گیری‌های آگاهانه و برنامه‌ریزی شده دولت در جهت حمایت از بخش‌ها و گروه‌های آسیب‌پذیر و خاص در مقوله بازار کار، اشتغال و مهارت می‌باشد.
۷	زیست‌محیطی	عوامل، نیروها و جنبه‌هایی از محیط‌زیست که به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر تحولات بازار کار، اشتغال و مهارت تأثیر گذاشته و از آن تأثیر می‌پذیرد.
۸	ساختاری	عواملی که به ویژگی‌های بنیادی کنشگران تأثیرگذار در بازار کار، اشتغال و مهارت و یا آثار بیرونی تعامل و ارتباطات آن‌ها باز می‌گردد.
۹	فرایندی	به روندها، سازوکارها و روش‌های تخصصی انجام امور در بازار کار، اشتغال و مهارت اشاره دارد.
۱۰	فناوری	به نیروها، مؤلفه‌ها، جریان‌ها و دامنه تأثیر تحولات فناوری که به طور مستقیم و غیرمستقیم بر بازار کار، اشتغال و مهارت تأثیر می‌گذارد، باز می‌گردد.
۱۱	قانونی	به قواعد رسمی تنظیمی که توسط حاکمیت و به‌منظور نظم‌دهی به الگوهای رفتاری بازیگران بازار کار، اشتغال و مهارت وضع می‌گردد، باز می‌گردد.
۱۲	گسست	به رویدادها و ناپایداری‌هایی که منجر به ایجاد تحول بنیادین در روندهای جاری و سنتی بازار کار، اشتغال و مهارت منجر می‌شود، باز می‌گردد.
۱۳	نهادی	به موجودیت و فاعلیت ساختارهایی که با اعمال اراده باعث تغییر در نظام روابط بازار کار، اشتغال و مهارت می‌شود، باز می‌گردد.
۱۴	سیاستی	چارچوب‌ها و الگوهای کلان برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری که توسط حاکمیت به‌منظور اعمال اراده در بازار کار، اشتغال و مهارت به کار گرفته می‌شود.
۱۵	حقوقی	کیفیت ارتباط بین قوانین و مقررات و نهادهای مجری و ناظر که به‌نوعی در بازار کار، اشتغال و مهارت تأثیر می‌گذارد.

شکل ۷) نقشه تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم متغیرها

شکل ۸) نقشه تأثیر گذاری و تأثیر پذیری غیرمستقیم متغیرها

تعهد و مقاومت / عدم تعهد و همراهی.

	مقاومت	همراهی
تعهد	A2: تعهد و مقاومت	A1: تعهد و همراهی
عدم تعهد	A4: عدم تعهد و مقاومت	A3: عدم تعهد و همراهی

شکل ۹- ماتریس تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی

A1: فرهنگ کار و سبک زندگی مبتنی بر تعهد و

همراهی

- فرهنگ کار مشوق حس تعهد نیروی کار بوده و این باور عمومی باعث شکل گیری اعتماد اجتماعی به سیاست‌ها و برنامه‌های دولت جهت همراهی و مشارکت در فعالیتهای اقتصادی شده است.

A2: فرهنگ کار و سبک زندگی مبتنی بر تعهد و

مقاومت

- فرهنگ کار با وجود دارا بودن باورهای ریشه‌دار تقویت کننده تعهد در فعالیت و کسب و کار، در برابر حرکت‌ها و برنامه‌های دولت در جهت توسعه اشتغال در بازار کار مقاومت می‌کند.

A3: فرهنگ کار و سبک زندگی غیرمتعهد ولی همراه

- فرهنگ کار در برابر ارزش‌های کار متعهد نیست؛ ولی کنشگران بازار کار با برنامه‌های دولت در جهت توسعه اشتغال در بازار کار همراهی داشته و نسبت به این برنامه‌ها مقاومتی از خود به خرج نمی‌دهند.

A4: فرهنگ کار غیرمتعهد و مقاوم

- فرهنگ کار و سبک زندگی در برابر ارزش‌های کار تعهد نداشته و نه تنها فرهنگ کار در برابر ارزش‌های کار احساس تعهدی ندارد، کنشگران بازار کار با برنامه‌های دولت در جهت توسعه اشتغال نیز همراهی نمی‌کنند.

همان گونه که در شکل ۷ ملاحظه می‌شود به نظر خبرگان، ۹ عامل کلیدی به عنوان عوامل با بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری انتخاب شدند. نرم افزار میک روابط بین متغیرها را به توان ۲، ۳، ۴، ۵ و ... رسانده و بر این اساس، اثرهای غیرمستقیم عوامل سنجیده می‌شود. هر چه میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری یک عامل بیشتر باشد، آن عامل در منطقه متغیرهای ریسک و هدف قرار می‌گیرد؛ بنابراین، عامل کلیدی محسوب می‌شود. شکل ۸، نقشه اثرات و نمودار ارتباطی غیرمستقیم متغیرها را ارائه کرده است.

گام بعدی، توصیف و تحلیل حالات عوامل کلیدی بازار کار بود. در این مرحله حالات متصور هر یک از عوامل کلیدی نه گانه بر اساس مرور ادبیات، پیشینه و تجزیه و تحلیل خبرگان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بر اساس بررسی‌های به عمل آمده ۹ عامل کلیدی در بازار کار آینده نقش آفرین خواهند بود که عبارت‌اند از: (۱) تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی؛ (۲) تحولات نظام اطلاعاتی بازار کار؛ (۳) هزینه ورود به کسب و کار و ایجاد شغل؛ (۴) سازوکارهای انسجام بخشی در سیاست گذاری و اجرای برنامه‌های اشتغال؛ (۵) تحولات و مدیریت نظام صادراتی دانش پایه؛ (۶) استقرار و پایبندی به نظام تفکر توسعه زنجیره‌های ارزش؛ (۷) همگامی بازار کار با مهارت‌ها و فناوری‌های نوین؛ (۸) تأثیرگذاری نهادها در گفتگوهای اجتماعی و سه جانبه گرایی؛ (۹) ردیابی و مدیریت گسست‌های نظام بازار کار.

لازم به ذکر است در ادامه مقاله حاضر از مجموع عوامل نه گانه کلیدی، به واسطه محدودیت حجم مقاله، تنها درخصوص یکی از عوامل - تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی - توضیحات تکمیلی ارائه خواهد شد.

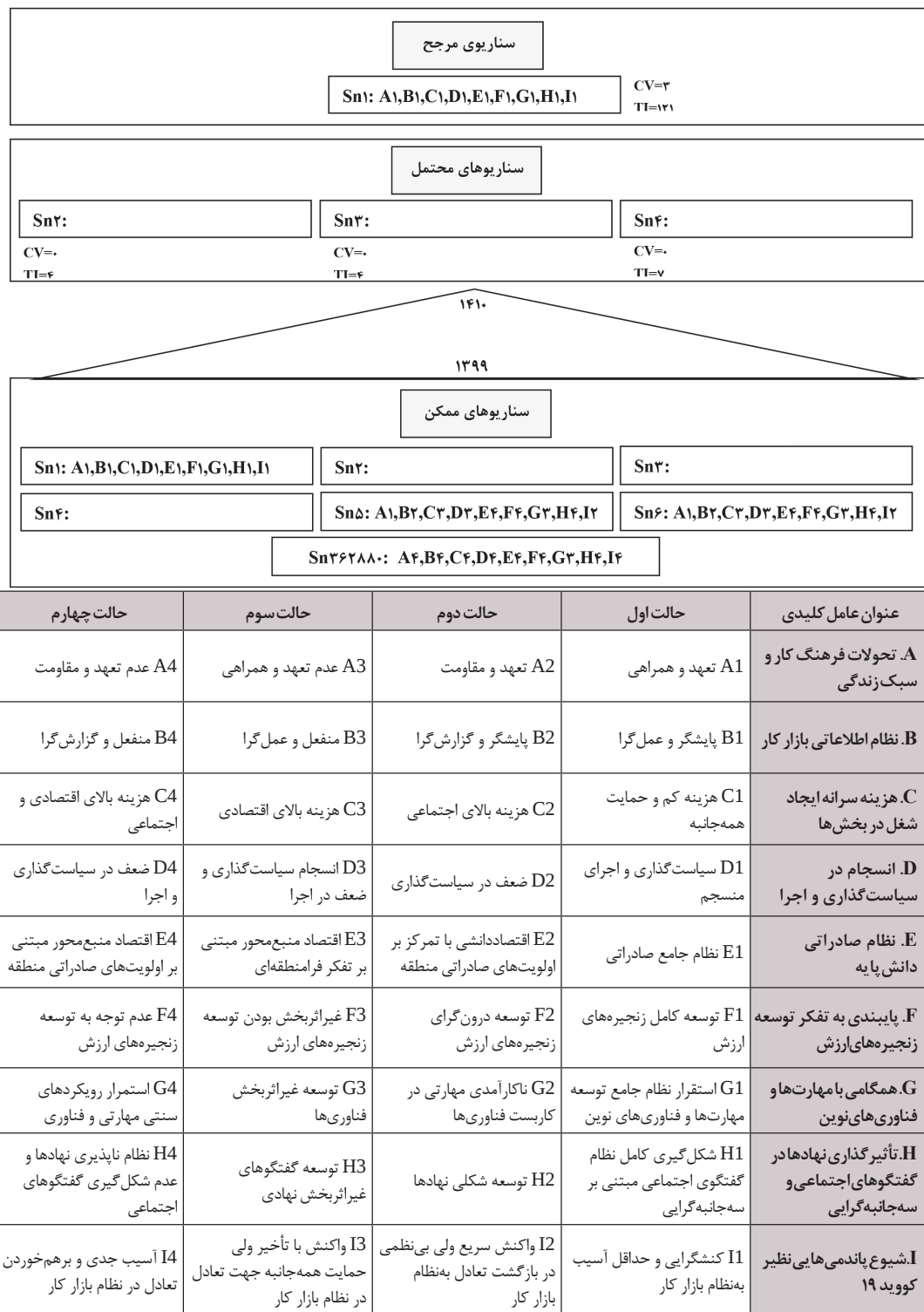
تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی (A)

در سال ۱۴۰۵ ایران کشوری است با فرهنگ کار و سبک زندگی مبتنی بر تعهد و همراهی / تعهد و مقاومت / عدم

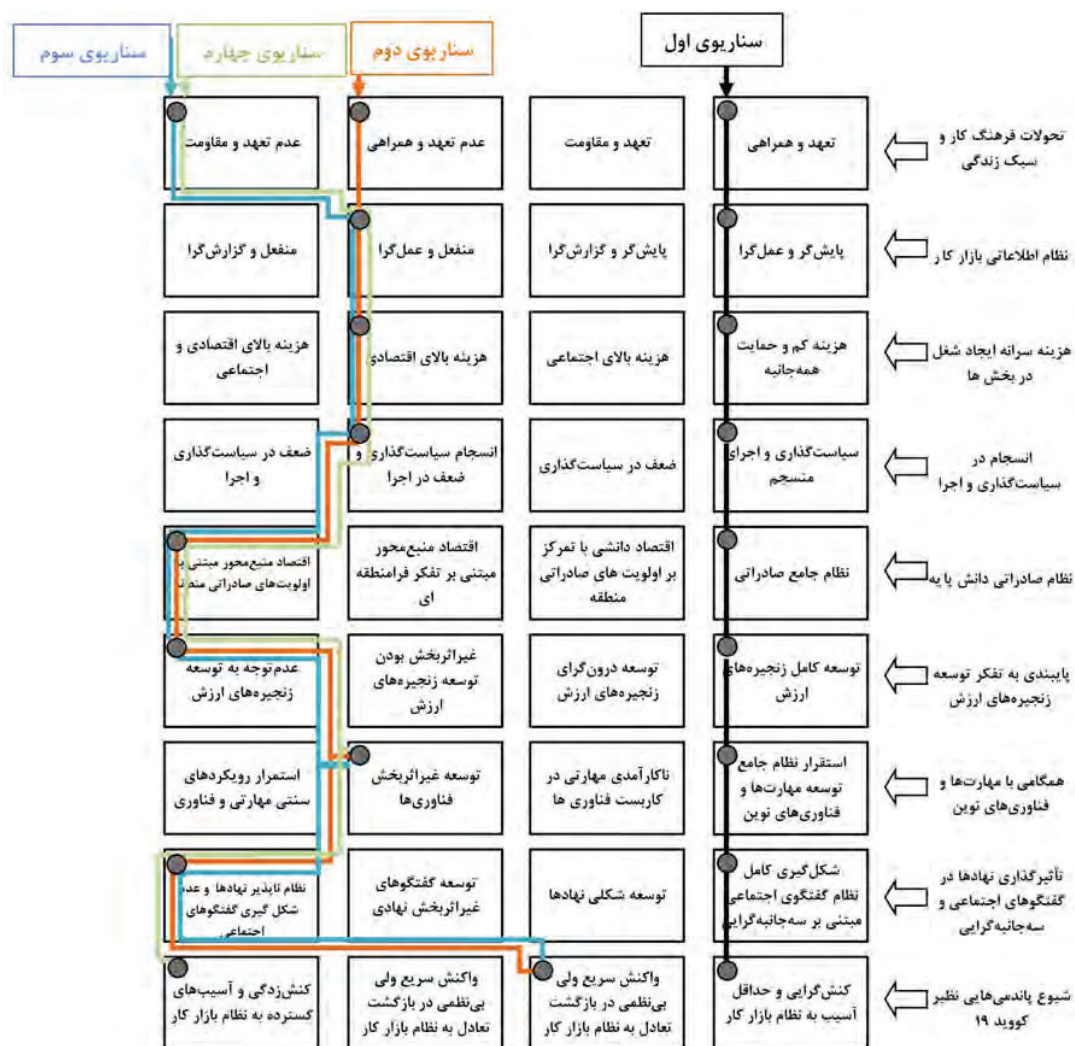
C4	C3	C2	C1	B4	B3	B2	B1	A4	A3	A2	A1	
												A. تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی:
۰	۰	۱	۱	۰	۱	۱	۲					A1 - تعهد و همراهی
۱	۱	-۱	-۱	۰	۰	۰	۰					A2 - تعهد و مقاومت
-۱	-۱	-۱	-۱	۰	۰	۰	۰					A3 - عدم تعهد و همراهی
-۲	-۲	-۲	-۱	۱	۰	-۱	-۲					A4 - عدم تعهد و مقاومت
												B. نظام اطلاعاتی بازار کار:
۰	۱	۱	۲					۰	۱	۱	۲	B1 - پایشگر و عمل‌گرا
۱	۱	۱	۱					۰	۰	۰	۰	B2 - پایشگر و گزارش‌گرا
۱	۱	۰	۰					۰	۰	۰	۰	B3 - منفعل و عمل‌گرا
۰	۰	-۱	-۱					۰	۰	۰	-۳	B4 - منفعل و گزارش‌گرا
												C. هزینه سرانه ایجاد شغل در بخش‌ها:
				۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	C1 - هزینه کم و حمایت همه‌جانبه
				۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	C2 - هزینه بالای اجتماعی
				۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	C3 - هزینه بالای اقتصادی
				۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	C4 - هزینه بالای اقتصادی و اجتماعی

شکل ۱۰- ماتریس CIB

با قضاوت‌های صورت‌گرفته توسط خبرگان، چهار سناریوی مرجع بازار کار است، آینده‌ای آرمانی را تصویر می‌نماید. سناریوی سازگار تشخیص داده شد. سناریوی اول که

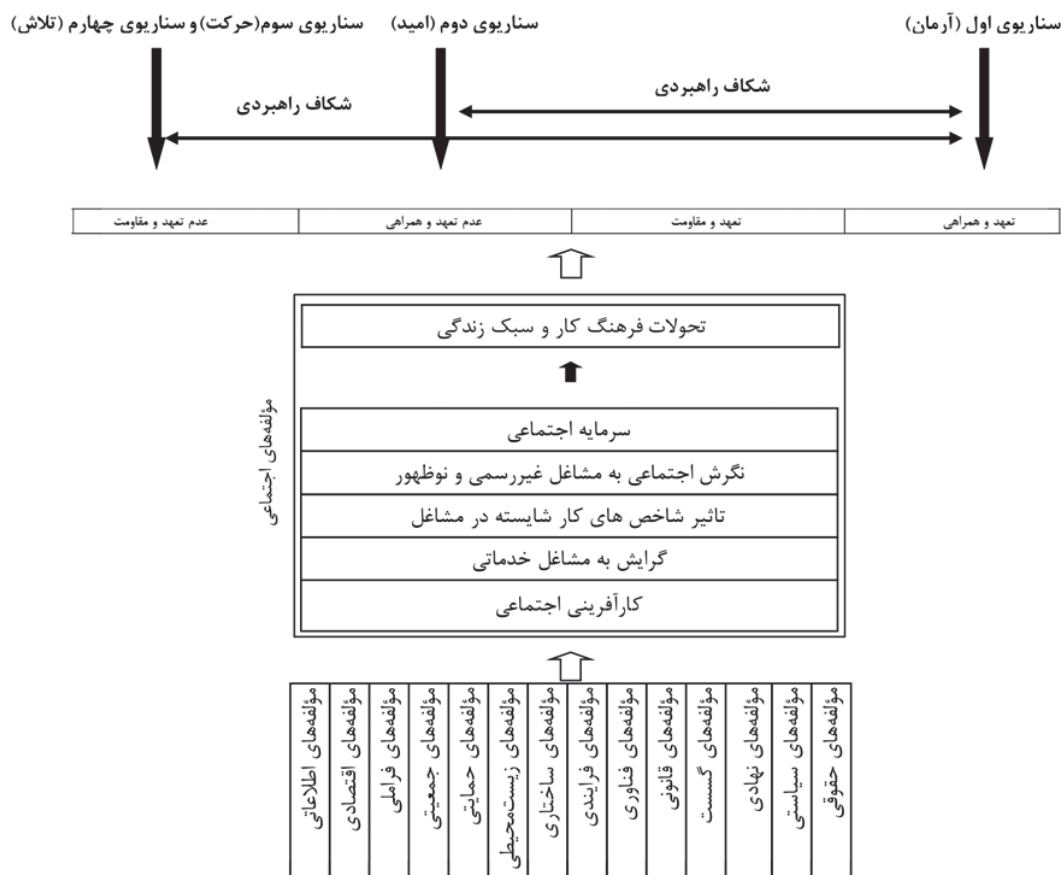
شکل ۱۱- تصاویر آینده بازار کار

شکل ۱۲- نقشه عوامل کلیدی و سناریوهای بدیل

موضوع راهبردی ۱- حالات محتمل و مرجح
 «تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی» در بازار کار کدام است و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی چگونه می تواند جریان این تحولات را به سمت جایگاه مناسب هدایت کند؟
 تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی، پیشران مؤلفه های اجتماعی تأثیرگذار در بازار کار است. بررسی آثار مؤلفه های چهارده گانه مؤثر بر مؤلفه اجتماعی و همچنین پنج متغیر

مؤثر بر این پیشران، بازگوکننده طیفی از تغییر از تعهد و همراهی تا بی تعهدی و مقاومت این پیشران در برابر مجموعه نیروهای مؤثر را دارد. کاهش شکاف عمیق بین وضع موجود و مطلوب این پیشران و تحقق جایگاهی مناسب برای آن از طریق به کارگیری راهبرد و تدوین سیاست های مناسب میسر می باشد (شکل ۱۳).

شکل ۱۳- ارتباط مؤلفه های اجتماعی و سناریوهای بدیل

نتیجه گیری و پیشنهادها

حوزه خدمات به عنوان عوامل اصلی شکل دهنده تحولات فرهنگ کار شناسایی شدند. درعین حال، سطوح تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هر یک از متغیرهای شناخته شده در چهار سناریوی آرمان، امید، حرکت و تلاش تبیین گردید. در آینده، نقش کلان روندهایی نظیر فناوری، در تحولات بازار کار بیشتر خواهد شد. ورود هوش مصنوعی دامنه تحولات دانش مکانیک و علم رباتیک را در عرضه و تقاضای نیروی کار تغییر می دهد. اما یک بُعد مغفول در اغلب کشورها و از جمله کشور ما بُعد فرهنگی دانش اجتماعی کار است که با ورود ناگهانی فناوری به کسب و کارها،

تصویرسازی از آینده بازار کار با پیش فرض پایداری و استمرار روندهای موجود، برداشتی تقلیل گرایانه از آینده بازار کار ارائه می دهد. از این رو لازم است به منظور آینده نگاری راهبردی بازار کار، نگاهی جامع و کل نگر به مسائل و مباحث گذشته، نیروها و جریان های جاری داشته و همچنین تصاویر و چشم انداز بلندمدت بازار کار مدنظر قرار گیرد. باتوجه به تمرکز این مقاله به پیشران تحولات فرهنگی مرتبط با کار و سبک زندگی، مؤلفه های سرمایه اجتماعی، نگرش اجتماعی، کارآفرینی اجتماعی، شایستگی و صلاحیت شغلی و کشش

آسیب‌های اجتماعی نیروی کار نظیر از خودبیگانگی را تشدید خواهد کرد. به عبارتی در آینده، شکاف راهبردی بین الگوها و مهارت‌های سخت مشاغل در مقایسه با الزامات و مهارت‌های نرم مشاغل تعمیق یافته و این پدیده در صورت عدم سیاست‌گذاری و مداخله صحیح آموزشی و فرهنگی، سرخوردگی و کاهش بهره‌وری نیروی کار را به دنبال خواهد داشت. تصاویر ترسیم‌شده در دو سناریوی حرکت و تلاش و تأکید خبرگان بر سمت‌وسوی آینده بازار کار در خصوص حرکت در مسیر این دو سناریو، مؤید این جریان حرکتی تدریجی است. متناسب با این جریان اجتماعی در بازار کار، راهبرد «استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی و دینی جامعه ایرانی در جهت ایجاد تعهد و همراهی جمعی کنشگران

بازار کار»، به‌عنوان توصیه‌ای بلندمدت، کل‌نگر و جامع ارائه شده است. این راهبرد ظرفیت اتصال به مبانی فرهنگی و اجتماعی متناسب با بازار کار کشور را داشته و قابلیت پشتیبانی و حمایت از طریق گزاره‌های مناسب سیاستی را نیز دارا است.

قدردانی

این مقاله گزارش فرعی از طرح پژوهشی آینده بازار کار، مهارت و اشتغال است که در سال ۱۳۹۹ با حمایت مؤسسه کار و تأمین اجتماعی انجام شده و گزارش کامل از طریق مؤسسه مذکور قابل دستیابی است.

راهبرد	استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی و دینی جامعه ایرانی در جهت ایجاد تعهد و همراهی جمعی کنشگران بازار کار، اشتغال و مهارت هم‌راستا با رویکردهای سیاستی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
مقاصد	متعهد و همراه ساختن نیروها و جریان‌های تحول‌ساز فرهنگ کار و سبک زندگی در جهت موافقت، سازندگی، تقویت و پشتیبانی از بازار کار در جهت بهبود
روش‌ها	جلب موافقت، اجماع، قانون‌گذاری
ابزارها	منابع مالی، منابع انسانی، گزاره‌های ارزشی
سیاست‌ها	- آماده‌سازی طرف تقاضا برای پذیرش زنان، جوانان، فارغ‌التحصیلان و سایر گروه‌های مشابه - ترویج مشارکت بخش مردمی - تکریم جایگاه اجتماعی دانش، صنعت و مهارت در ایجاد ارزش - آماده‌سازی اجتماعی پذیرش انعطاف در شرایط، قرارداد، الزامات، دادرسی و روش‌های انجام کار - تشویق و تعمیم اشتغال‌پذیری از نهاد مدرسه و دانشگاه - آماده‌سازی اجتماعی و فرهنگی پذیرش مشاغل پاره‌وقت، آزادکاری و غیرمستمر - توسعه فرهنگ یادگیری مستمر، غیرحضور، بازآموزی، پروژه‌محور، شبکه‌سازی یادگیری - توسعه مهارت‌های نرم ارتباطی، انتقادی، تحلیلی - آمادگی اجتماعی پذیرش تغییر نقش‌ها، وظایف و رفتارهای سنتی کنشگران بازار کار و نیروی کار - آمادگی اجتماعی پذیرش تحول در ساختار ارتباطات گروهی (مدیریت گروهی، خودمدیریتی و...) - طراحی راهبرد استفاده مؤثر از رسانه و فضای مجازی

شکل ۱۴- راهبرد بهبود در پیشران تحولات فرهنگ کار و سبک زندگی

منابع

- [۱] جورجیو ل. راهنمای آینده‌نگاری فناوری، ترجمه مسعود منزوی. مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، چاپ دوم. ۱۳۹۱.
- [۲] حاجیانی ا. مبانی، اصول و روش‌های آینده‌پژوهی. انتشارات دانشگاه امام صادق (ع). ۱۳۹۱.
- [۳] پورعزت ع. مدیریت راهبردی عصرمدار. انتشارات دانشگاه امام صادق (ع). ۱۳۸۹.
- [۴] بلالی م. آینده‌نگاری و تحلیل سیستمی ظرفیت و چگونگی تبدیل شدن زبان فارسی به یک زبان علم جهانی. علمی تخصصی آینده پژوهشی. ۱۳۹۱؛ ۱۳۱-۱۱۲. قابل دستیابی از: <https://sid.ir/paper/517479/fa>
- [۵] عیوضی مر، نصرتی، عر. بررسی نقش آینده‌نگاری راهبردی در مسئولیت اجتماعی. فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی ایران. ۱۳۹۴؛ ۱۲۵-۴۵:۱۱۰. قابل دستیابی از: <https://ensani.r/fa/article/407355>
- [6] Foren A. Practical Guide to regional Foresight. European commission research directorate general. 2001.
- [۷] نصرتی عر. طرح پژوهشی آینده‌نگاری بازار کار، اشتغال و مهارت در افق ۱۴۰۵. مؤسسه کار و تأمین اجتماعی. ۱۳۹۹.
- [۸] نصرتی عر، مهرجو م، زالی ن. طراحی سناریوهای توسعه حمل‌ونقل هوشمند شهری با رویکرد تحلیل محیط اطلاعاتی. فصلنامه مدیریت شهری و روستایی. ۱۳۹۹؛ ۵۹: ۱۴۵-۱۲۹. قابل دستیابی از: <https://ensani.ir/fa/article/559837>
- [۹] نظری ندوشن ح، علی‌مندگاری م، فرجادی غ، کلانتری سز، مهینی‌زاده م. مدل سیستمی عرضه نیروی کار در ایران: مطالعه‌ای با رویکرد پویایی‌شناسی کیفی سیستم‌ها. ۱۴۰۲؛ ۳۵: ۵۵-۹. قابل دستیابی از: <https://ensani.ir/fa/article/559041>